

15 m

MAGYAR

PHILOSOPHIAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA

BOKOR JÓZSEF

EGYETEMI M. TANÁR.

VIII. ÉVFOLYAM.

1889. I—II. FÜZET.

BUDAPEST

SZERKESZTŐ- ÉS KIADÓHIVATAL: IV., KECSKEMÉTI-UTCZA 6.

A «MAGYAR PHIL. SZEMLE» ÖT IVES FÜZETEKBE, ÉVENTE HATSZOR JELENIK MEG.
ELŐFIZETÉSI ÁR EGÉSZ ÉVRE 5 FRT. E SZÁM ÁRA 2 FRT.

TARTALOM.

	Lap
1. <i>Kuncz</i> Ignác dr. A választókerületek bizalmatlansági szavazatai	1
2. Sociologia	16
3. <i>Böhm</i> Károly: A lélektan ismeretelméleti alapjai	48
4. <i>Rácz</i> Lajos: A bölesészet viszonya a theológiához. P. Janet után	106
5. <i>Antal</i> Géza: A vallás eredete kérdéséhez	136

Értesítő.

Bölesésztörténet, írta dr. Szlávik Mátyás, ismert. H—i 137. — *Lubrich* Ágost felolvasása az akadémiában 142. *Medveczky* Frigyes felolvasása az akadémiában 149. — *Hartmann*: Aesthetik 149. — *Max Müller*: My predecessors 150. — *Caro*: Mélanges et portraits 150. — A bölesészeti folyóiratokból 151. — A philosophia világirodalma. Dr. *Buday* Józseftől 154.

A «Magy. Phil. Szemlét» a Magy. Tud. Akadémia támogatja ugyan, de a lap irányáért és tartalmáért csakis a szerkesztőség felelős.

MAGYAR
PHILOSOPHIAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA

BOKOR JÓZSEF
EGYETEMI M. TANÁR.

VIII. ÉVFOLYAM.

1889. I—VI. FÜZET.

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1889

8751

MAY 1878

PHILOSOPHICAL & SCIENTIFIC

1878

TARTALOM.

	Lap
<i>Antal</i> Géza: A vallás eredete kérdéséhez.....	136
<i>Böhm</i> Károly: A lélektan ismeretelméleti alapjai	48
<i>Buday</i> József, dr: Giordano Bruno élete és böleselete	231
<i>Bokor</i> József: Sociologia	16
" " "	321
<i>Domanovszki</i> Endre: Pádúai Marsilius tana az államról és az egyházzól ..	161
" " Machiavelli Miklós politikája.....	344
" " Machiavelli «Fejedelme»	429
<i>Kuncz</i> Ignác, dr: A választókerületek bizalmatlansági szavazatai	1
<i>Öreg</i> János, dr: Büntárs-e a philosophia?	192
<i>Parádi</i> Kálmán: A test és lélek egymáshoz való viszonyának kérdése hajdan	
és most	401
<i>Rácz</i> Lajos: A bölcsészlet viszonya a theológiához, Paul Janet után	106
<i>Simon</i> J. S. dr: A természettudományok szerepe a philosophiában	174

ÉRTESITŐ.

Bölcsészettörténet, írta dr Szlávik Mátyás 137. Lubrich Ágost fölolvasása az akadémiában 142. Medveczky Frigyes fölolvasása az akadémiában 149. Hartmann: Aesthetik 149. Max Müller: My predecessors 150. Caro: Mélanges et portraits 150. Medveczky: A normatív elvek jelentősége az ethikában, ismerteti *Brassai* Sámuel 293. Domanovszki: Dante, mint politikai író 308. A. Sorel: Montesquieu 309. Antal: Die holländische philosophie 314. A. Niemann: Die Erziehung des Menschengeschlechtes 315. H. Druskovisz: Zur Begründung einer überreligiösen Weltanschauung 315. Hugo Münsterberg: Beiträge zur experimentellen Psychologie, ismerteti *Böhm* Károly 385. A. R. Wallace: Darwinism, on exposition of theory

of natural selection 390. *Pauer* Imre: Új álláspont, módszer és irányelvek az etikában 451. Bölcsészeti előadások a budapesti kir. tud. egyetemen az 1889—90. első felében 393. A philosophia világirodalma dr *Buday* Józseftől 154, 317, 395, 464. — A bölcsészeti folyóiratokból 151, 392. *Domanovszki* Endre nyugdíjazása 315. *Pauer* Imre kitüntetése 316. *Ormai* Lajos halála 316. Az akadémiából 395. A vallás- és közoktatási miniszter 1890-iki költségvetéséből 394. Beszéd, melyet a budapesti kir. tud. egyetem ujjaalakításának 109. évfordulója alkalmából mondott *Klinger* István rector 462.

A VÁLASZTÓKERÜLETEK BIZALMATLANSÁGI SZAVAZATAI.

I.

A *katonatörvény* tárgyalása a pártküzdelemnek szokatlanul magas hullámain verte föl. Két szám — 14 és 25 — történeti jelentőségre emelkedett. E helyen nem ama törvényjavaslat érdemével, hanem az ellenzéki pártküzdelem módjával foglalkozom.

Az ellenzéki küzdelem módja alatt természetesen nem azon eseményeket értem, melyek az utcán mentek végbe. Ezekre nézve pártkülönbség nélkül csak egy vélemény lehetséges. Az alkotmányos szabadság ereje a törvényes rendben van. A szabad discussio csak addig képezi az önmagáról államilag rendelkező nemzet hatalmát, míg igazán szabad.

Itt a *választókerületek bizalmatlansági szavazatainak* közjogi természetével foglalkozom. Semmi sem áll távolabb tőlem, mint azt állítani, hogy a polgárok a parlamenti tárgyalással szemben véleményök nyilvánításától tartózkodjanak. A polgárok ne tegyenek úgy, mint a keleti kényúr, a ki a közügyet rábizza kegyeltjére, és aztán többé nem törődik azzal. A nemzeti szabadság a parlament vezetése alatt ugyan, de az összes polgárokból élő szabadság, és pedig nemcsak a választás pillanatában, hanem folytonosan. Nem jut eszembe tehát a polgárokat a parlamenti tárgyalással szemben passivitásra kárhóztatni. A választókerületek bizalmatlansági szavazataiban nem azt ítélem el, hogy a polgárok a maguk véleményét nyilvánították, hanem a formát, melyben ezt tették.

Véleményt nyilvánítani és képviselőt utasítani két igen különböző dolog. És ne higgye senki, hogy a vélemény kevesebb erkölcsi hatalommal bír, ha az nem utasítás formájában nyilvánul. Az utasítás igazi rabláncz a nemzeten. A bizalmatlansági szavazat pedig, azon értelemben legalább, mint nálunk gyakorlatba jött, mi egyéb utási-

tásnál? Valóban az *utasítási rendszer* diadalszekéren költözött vissza a polgárok lelkébe, felölté uralmának rozsdás jelvényeit, elfoglalta a trónt a közvéleményben, s követelése, hogy a nemzeti gondolat és akarat térdre boruljon előtte. Ez egy darab középkor.

Ismétlem, a nemzeti gondolat- és akaratfejlődésnek actívnak kell lenni minden polgárban, és pedig szakadatlanul; de egészen bizonyos, hogy utasítás által nem lesz az ilyené sem a parlamentben, sem azon kívül; mert az utasítás csak az egyént érvényesíti az államban, és soha sem az egyén által a nemzetet.

Szükséges, hogy a pártküzdelem — a törvényesség és kölesönös tisztelet határain belül — heves legyen, főleg midőn nagy kérdésekről van szó. A legnagyobb csapás, mely egy nemzetet érhet, az, ha a polgárok annak ügyeivel nem törődnek.

Azonban bármily jótékonynak tartjuk a közéletre nézve a pártküzdelem villámainak hatását, azt mégis lehetetlen észre nem vennünk, hogy a pártok a fegyverekben nem szoktak tulságosan válogatóságok lenni. Ezt egyebek közt megérzi a tudomány, megérzik a közjogi fogalmak; mert ámbár a pártküzdelem fölhasználja a tudomány fegyvereit és a tudomány souverainitásának védelme alá helyezkedik, mégis szövetséges helyett szolgájává iparkodik tenni a tudományt; csak oly tudományt szeret, mely azt mondja, a mi a pártérdeknek megfelel. Így lesznek a pártharcok sok esetben a legnagyobb közjogi fogalomzavar terjesztőivé. Fehér holló lenne oly párt, mely, ha egy tudományilag absurd elvvel győzhet, ezen elvet, minden abszurditása daczára, föl ne használná, és a tudományos igazságot a pártérdeknek föl ne áldozná.

Ez nem a pártok létjoga ellen szól, hanem a tudománynak, mint nemzeti tényezőnek jelentősége mellett. A pártküzdelem életmeletet visz a nemzetbe, a tudomány a közjogi fogalmak helyességét. Párt nélkül nincs élet, tudomány nélkül csak egy chaosz az élet.

A katonatörvény fölött támadt heves harc a tudományos világak fölshószólalását talán több tekintetben kívánatossá tette. De bizonynyal legkiválóbb ezen tekintetek közül az utasítási rendszer kísértetének sírjából történt föltámasztása. Ez sokkal többet rombolt a magyar közjognak, mint modern nemzeti szervezetnek, erkölcsi tartalmán, mintsem első tekintetre látszik. A polgárok öntudatában a politikai jogot magánjogi fölfogásba merítette. S a magánjogi szellemben értelmezett közjog egyenes tagadása a nemzetnek, mint államnak; mert minden

közjog, melyet magánjoggá degradálunk, az egyént teszi állammá, (egyres vagy többes számban) és a nemzetet, mint államalanyt, megsemmisíti. Bizonyíték erre a középkori feudalizmus.

Az ellenzéki mozgalom, vagy legalább annak egy jelentékeny áramlata, oda irányult, hogy az ország választókerületei minél többen bizalmatlanságot szavazzanak azon képviselőknek, kik a szóban forgó javaslat mellett szavaztak, és őket mandatumuk letevésére fölszólítsák.

Tehát még mindig hiszik, hogy akaratot lehet képviselni, habár utasítási rendszer által toldva-foldva?!

Képtelenség az, hogy a polgárok *választókerületekből* szólaltak föl. Képtelenség az, hogy fölszólalásukat *bizalmatlansági szavazat* alakjába öltöztették. Képtelenség az, hogy nem az egész parlamenthez, hanem az *egyes képviselők*hez intézték szavukat.

E három képtelenség közül mindegyik már egymagában is az utasítási rendszer kelti föl sirjából, mert mindegyiknek elméleti hátterét a meghatalmazás magánjogi fogalma képezi.

Azt felelik erre, hogy az utasítást nem az államjog keretében mint intézményt, akarják alkalmazni, tehát nem mint jogilag kényszerítő eszközt, hanem mint *erkölcsi* fegyvert. Ez pedig szerintök nem ellenkezik a modern állam eszméjével és érdekeivel.

Ezen válasz azon fonák nézeten alapszik, mintha az állam csak jogi formalizmus volna, és annak lényege éppen csak az államjogi szervezetben állana. Ámde az állam első sorban erkölcsi erő és tényező személyes egysége, mely a jogi formában csak külső kifejezését és érvényesülését nyeri. Ennélfogva a mi a modern államot sérti mint jogi elem, az sérti azt mint erkölcsi elem is.

Azon irány, mely az utasítást ugyan nem akarja mint jogintézményt, de azt mégis az alkotmány erkölcsi tartalmává teszi, a leg helytelenebb, mert az elveket hozza összeütközésbe egymással a népöntudatban. Sok oly dolog van, mit jogilag szabályozni nem lehet, s a mi az alkotmánynak csak etikailag képezi elemét. De ellenmondásnak az alkotmány jogi és etikai oldala közt lenni nem szabad. A kik az utasítást mint jogintézményt követelik, legalább következetesek a képtelenségben. Ellenben a kik jogilag a képviselőt az utasítástól függetlennek nyilváníják, de erkölcsileg mégis az utasítás bilincseibe verik őt, azok meghasonlást visznek az alkotmányba; ellenmondást létesítenek az államnak jogi formája és erkölcsi tartalma közt; más elvet visznek a polgárok politikai jogába és mást azok elméjébe. A

mit a törvényben hirdetnek és decretálnak, azt az életben tagadják, meghiusítják.

A hol ily ellenmondó elvek forgalomba jönek, ott a polgárokból kihál a meggyőződés ereje s gyöngül a nemzet.

A jogilag mellőzött és erkölcsileg mégis alkalmazott utasítás éppen oly képtelenség, mint a jogilag tiltott és társadalmilag mégis szükségesnek tartott párbaj. Utasítás nincs és mégis van! A mértani figura négyszög és mégis kör! Az utasítás elve vagy áll jogban és tényben, vagy bukik jogban és tényben.

Lehetnek ellenmondások az alkotmánynak történeti emlékei és tényleges praxisa közt, a régiségből átszállott decoratio és az élő valóság közt. Az angol alkotmány ily ellenmondásokban bővelkedik. Ezek csak látszólagos ellenmondások. De hogy magában a tényleg létező alkotmánypraxisban legyenek ellenmondások, és pedig nem látszó, hanem valóságosak, azt talán senki sem helyeselheti.

Ennélfogva azok is, kik az utasítást csak erkölcsi értelemben elevenítik föl, az utasítás egész kérdésével állnak szemben, úgy a jogi, mint az erkölcsi értelemben vett utasítással, mert ezen szempontokat egymástól elválasztani nem lehet. A következőkben tehát az utasításnak úgy jogi, mint erkölcsi alakját töreksem czáfolni, s ezáltal a magyar államjogot a magánjog igájából felszabadítani, s az összes polgárokból egyénhalmaz társasági szervezetéből igazi nemzeti személyes egység szervezetévé emelni.*

Az utasítást igen sokan és igen szellemesen megtámadták. Az államtudomány erdeje csak úgy visszhangzik a fejszezsapásoktól, melyeket az utasítás középkori fájára mérnek. S ezen fa mégsem dőlt ki, sőt új sarjakat hajt. Ez részint onnan van, hogy az utasítás a népöntudatban nagyon mély gyökeret vert, részint onnan, hogy az ellene alkalmazott érvelés nem szokott elvi alapon történni, és így nem döntő. Sebeket ejt az utasítás gondolatán, de a halálos dőfést nem teszi meg. A bizonyítás ereje nem az érvek sokaságában van. Hogy

* Folytonosan emlegetik a nemzetet, de ezen szó alatt rendszerint csak atomisticus sokaságot értenek. Persze, hogy a nemzetet mindenkor a tényleg élő polgárok összesége közvetíti. De azért ezen összeség nem mint embersokaság a nemzet, hanem mint világtörténeti személyes egység; nem mint összetett materialis fogalom, (sok millio fej, törzs, kar, láb), hanem mint egyszerű formalis fogalom. De épp a formalis fogalmakhoz nehéz emelni a népöntudatot, főleg ha a pártharcz is ellenkező irányban sodorja azt.

egy fonákságot kiirtsunk, ahhoz kettő szükséges. Először, hogy azon fonákságot ne csak konkrét történeti nyilvánulásaiban támadjuk meg, hanem a maga elvi teljességében. Másodsor, hogy ne szorítkozzunk a célszerűségi szempontból tehető ellenvetésekre, hanem elv ellen elvet vigyünk a csatába. Az utasítási rendszert tehát ne csak azon alakjában támadjuk meg, melyben az történetileg jelentkezik, hanem minden gondolható alakjában. Továbbá ne csak azt törekedjünk bebizonyítani, hogy nem célszerű, hanem ki kell mutatnunk, hogy a modern állam és a nemzetállam lényegével ellenkezik. — Csak így írhatjuk ki az emberek lelkéből az utasítást. A mit célszerűségi szempontból mondhatunk, az már csak áldomás az elvi harcban nyert győzelem után.

Az utasítás a történet lapjain csak mint *localis* utasítás szerepel, azaz: mint a *localis* választó közönségek (megyék, városok) által a maguk követeinek adott utasítás. De gondolni lehet oly utasítást is, mely sem helyi, sem területi szempontból nem részleges, hanem *egyetemés* utasítás, melyet az összes polgárok közönsége, illetőleg majoritása, a maga osztatlan országos egységében ad, és pedig nem az egyes képviselőknek, hanem az egész parlamentnek. Az utasítást tehát úgy a maga *localis* történeti alakjában, mint ezen gondolati teljességében kell lerombolnunk, ha attól a népöntudatot fölszabadítani akarjuk.

A *localis* utasítást megczáfolja a *modern* állam, akár *társaságot*, akár *nemzetet* értünk ezalatt. De az utasítást a maga elvi, gondolati teljességében csak a *nemzetállam* álláspontjából lehet megdönteni. Lásuk tehát előbb a *localis* utasítás tarthatatlanságát általán a *modern* állam szempontjából, azután az országos egyetemes utasítás fonákságát a *nemzetállam* szempontjából.

A *localis* utasítás ellenkezik a *modern* állammal, akár *társasági*, akár *nemzeti* államnak értelmezzük ezt, mert a *modern* államban általában, bármely elmélet szolgál annak alapjául, dominál az egész, ellentétben a középkori állammal, melyben a rendi *corporatiók* voltak előtérben, és az egész eszméje és érdeke nagyon fejletlen volt.

A könyv és hirlap korában, a gőz és villany korában a *localis* utasításnak alávetett törvényhozás kézzelfoghatólag a legnagyobb anachronismus, melyet csak képzelni lehet, mert akár tartjuk az államot egy atomizált sokaságnak, akár egy történetileg kifejlett személyes *ethikai* egységnek, az állam ma mindig egy országos egész, és nem a különféle *particularis* köröknek gépiesen összefüggő halmaza.

A középkor a részekből construálta az egészet; korunk az egész eszméjéből deducálja a részeket.

A középkori állam feudalis csoportok, városok, tartományok és rendi közönségekből lassankint verődött össze állami egységgé. Ezen társadalmi körök küldték a követeket a parlamentbe, és természetesen utasítással is ellátták azokat. De ma nem az állami egész lesz a választókerületekből, hanem a választókerületek lesznek az állami egészből. Honnan származtatják tehát a választókerületeknek az egészre vonatkozó rendelkezési hatalmát az utasításnak akár jogi, akár erkölcsi alakjában?

Azt fogják felelni: «Ugyanonnan, a honnan a kerületenkint történő választást; mert ha rendelkezhetnek kerületenkint a polgárok az egész fölött *képviselőt választva*, mért ne rendelkezhetnének az egész fölött *a képviselőt utasítva?*»

E consequentia helyes, de a kiindulási pont helytelen, mert a modern állam lényegével a választókerületek szerint történő választás is ellenkezik, s bár ezen rendszer tényleg létezik, abból consequentiákat vonni nem szabad. A választókerületi rendszer nem a modern állam elvének nyilvánulása, hanem épp ellenkezőleg; csorbítása ezen elvnek. Már pedig consequentiát csak az elvből szabad vonni. Az igaz, hogy a localis utasítás nem sérti nagyobb mértékben a modern állam egységét, mint a localis választás, de épp localis választásnak sem kellene lenni. Továbbá az is kétségbe vonhatatlan, hogy a localis választás és a localis utasítás együtt sokkal többet rombol a modern állami egységen, mint a localis választás egymagában. Ha a rossz elv alkalmazását megkétszerezzük, annak hatása a népöntudatban talán megtízszereződik.

Nem azért utaltam a választókerületek szerint történő választásnak fonákságára, mintha azt hinném, hogy nálunk épp most gyakorlatilag helyes volna a localis választás mellőzése. Ily óriás reformnak érni kell a közvéleményben. Érleli azt a tudomány. Majd be fog az következni, mikor a közvélemény sürgeti.

De addig is, míg a választói szavazásnak mai, elvileg hibás módját, t. i. localis jellegét túrni kénytelenek vagyunk, nem kell a benne rejlő fonákságot még más térre is kiterjeszteni. A választás localis jellege elég baj, vajjon még localis utasítással is megtoldjuk azt? Már a localis választás mellett is alig bírjuk a polgárok elméjébe vinni azon gondolatot, hogy a képviselő egyetemes nemzeti organum. Ha

még localis utasítás is (jogi vagy erkölcsi alakban) gyarapítja a particularismus szellemét, akkor még inkább a «maga képviselőjének» fogja tekinteni mindenki azt, a kinek választásában és utasítással való ellátásában részt vőn. Ellenben a többi képviselőt, kinek választásában és utasítással ellátásában részt nem vett, szinte idegennek tekinti. Így aztán szétforgácsolunk, elszigetelünk mindent. Annyi ország lesz, a hány választókerület. «A porszemeket atomokká bontjuk». De hol lesz akkor a modern állam?

A gyakorlati életben olykor tűrni vagyunk kénytelenek a sötétiséget, de legalább ne terjeszszük azt soha oly irányban, a melyben már világosság kezd derengni. Pedig ezt teszik azok, kik a localis választásnak alapul szolgáló hibás elv consequentiáit vonva, a localis utasításnak már-már tünedező éjét ismét az elmékre borítják.

A *particularismus*, ha azt közszellem tölti be, és ha az nem helyi érdek, hanem az országos nemzeti közérdeknek helyi alakja, a helyi viszonyok szerint való érvényesülése, — az ily particularismus nagy jelentőséggel bír az államéletben, csakhogy nem a törvényhozó hatalomban, hanem a közigazgatási önkormányzatban, közvetítve ingyenes munka által.* A törvényhozó hatalom a nemzeti gondolat és akarat személyes egységének kifejezője, míg az állami önkormányzat a nemzeti életfejlődést a helyi viszonyok útján a maga sokféleségében, mérhetlen gazdagságában tünteti föl. A mily végzetes a nemzet ezen változatos gazdag életfejlődésére nézve a közigazgatási centralisatio, épp oly veszélyes a törvényhozó hatalom szervezetében minden, még a közszellem által áthatott hazafias particularismus is a nemzeti gondolat és akarat személyes egységére nézve. A centralisatio a közigazgatásban és a particularismus a törvényhozásban épp azt semmisíti meg, a mi ezen szervezetek rendeltetése.

Ha a parlamentnek bármelyik házában akár a megyének, akár a választókerületnek adunk befolyást a parlamenti határozatok hozatalára, akkor az állam modern egységét ássuk alá. Ne kövessük a francziákat, a kik a törvényhozásban decentralizálnak, (megyei kövek a senatusban az 1875-iki alkotmány szerint), míg a közigazgatásban centralisálnak, a mi igazi fölfordult világ. A törvényhozás szervezete

* Eléggé nem lehet hangsúlyozni, hogy az önkormányzat nem helyi érdek, hanem a közérdeknek helyi vonatkozása. A jogos particularismus nem a hely magánérdeke, hanem a helyi viszonyok által színezett nemzeti országos közérdek.

legyen egyetemes és országos minden polgárban, függetlenül minden localis kapocstól.

Éppen nem akarom ezzel állítani, hogy a polgárokat, mint az életviszonyoktól elkülönített abstract embereket, tegyük a törvényhozó hatalom szervezetének alapjává. Pusztá numerusokból élő parlamenti szervezetet construálni nem lehet. Az abstract ember nem valóságos ember, hanem pusztá fogalom. De némely tekintélyek, kik ezen «fejszám»-politikának orvoslására vállalkoztak, s ezen czélból a parlamentet localis kapesokra alapíták, a betegségnél is veszélyesb orvosságot kínálnak. Mert a fejszám-politika ugyan nem szervezi az állam személyes egységét, de a localis kapesok, mint a törvényhozó-hatalom alapjai, megölik azon egységet.

Az embert nem mint numerust, hanem életviszonyaival együtt kell a törvényhozó-hatalom szervezetének alapjává tenni. Csakhogy életviszonyaink nem pusztán localis kapesok. Két oldala van minden életviszonyunknak: helyi és országos. Azon arány, a melyben életviszonyaink helyi és országos jellege egymáshoz áll, igen különböző emberek és életviszonyok szerint. A művelt ember viszonyaiban fejlettebb az országos elem, a műveletlen emberében a helyi elem. A tudományos gondolat a nemzeti cultura országos jellegével bir, a földmívelés inkább a helyi geniusát tartalmazza. De azért mind a két jelleg van mindenütt. A legszélesb látkörű emberre is lélektanilag hat a helyi társadalom, a vidék stb., s az egyszerű földmívelőben is, kinek látkörét a falutorony határozta meg, az addig szendergő országos öntudat egyszerre elementaris erővel ébred, s a haza hőségé teszi őt egy jelszó, egy dal, vagy egy jelvény. — Az embert tehát nem mint numerust, hanem életviszonyaival együtt kell a törvényhozó hatalom alapjává tenni; de az életviszonyokat nem mint localis kapesokat kell erre fölhasználni, hanem inkább a törvényhozóhatalom egész szervezetének oda kell irányulni, hogy az életviszonyok, mint ezen szervezetnek alapjai, országos irányban fejlődjenek és lélektanilag is ezen irányban gyakorolják hatásukat.

Annyi bizonyos, hogy a localis utasítás, és a mi ezzel egyértelmű, a választókerületeknek az egyes képviselőkhez intézett bizalmatlansági szavazatai épp ezzel ellenkező irányban fejlesztik az életviszonyokat s a törvényhozó hatalom szervezetének erkölcsi tartalmát. Ha az embereket ily módon elszigeteljük az állam személyes egységétől, még egy ideig lesz bennök közszellem, de ketté vágjuk a gyökeret, a mely

lelkökben a közszellemet táplálta, s a mi talán pártbeli sikerek elérésére egy pillanatban igen jó volt, az állandóan alkalmazva helyi önzésbe fojtja az országos érdeket. Sohasem kellene a pártküzdelemben oly eszközöket alkalmazni, melyek a polgárokat ily veszélyes lejtőre viszik.

II.

A modern állam, akár értelmezzük azt társaságnak, akár nemzetnek, tehát általában mint a középkori állam ellentéte, vagyis mint egységes egész, kizárja a *localis* utasítást. Azonban, mint említém, lehet gondolni *egyetemes* utasítást, függetlenül minden particularismustól, vagyis oly utasítást, melyet a polgárok nem *localis* szervezetekből (pl. választókerület) nem is egyes képviselőkhöz intéznek, hanem mint országos közönség az összes parlamenthez. Tehát mint országos egység országos egységhez.

Ezen egyetemes utasítás a modern állami egységgel, mint ilyen, nem ellenkezik; mert hisz ily egyetemes utasítás a részek kategoriáját nem emeli az egész fölé, sőt inkább az egészet domborítja ki, s így eleget tesz ama különbségnek, mely a középkori és a modern állam közt létezik. Az utasítás ezen egyetemes alakját tehát, mely sok fejből öntudatlanul ott trónol, a modern állam általános álláspontjából, minden további megkülönböztetés nélkül megczáfolni nem lehet. De a modern államért két elmélet küzd. Az egyik a *társasági állam*, a másik a *nemzetállam*. Ha a modern államot pusztán társaságnak tekintjük, akkor az utasítás egyetemes alakjának helyt kell adnunk. Ha ellenben a modern államot egy történetileg kifejlett személyes ethikai egységnek tekintjük, vagyis nemzetnek, akkor az utasítás még ily egyetemes alakban is föltétlenül mellőzendő. Vagyis atomisticus külső egység megtűri az utasítás ezen egyetemes alakját, sőt azt maga után vonja; de személyes belső egység nem tűri azt.

A modern *társasági állam* megtűri, sőt maga után vonja az egyetemes utasítást. Ezt bizonyítani nagyon könnyű. A társasági állam souverain egyéneknek souverain szövetkezete. A társasági állam joga a szövetkezett egyéneknek joga. A társasági állam érdeke a szövetkezett egyéneknek érdeke. Szóval a modern társasági állam ugyan *egység*, mely a törvényhozásból minden particularismust kizár, tehát a *localis* utasítást is, de *atomisticus* egység, melynek valódi léte mégis csak az egyesekben van. Az egyének a társasági állam földesurai.

S még senki sem tagadta, hogy a földesur a maga gazdatisztjének utasítást adhat. A középkori állam földesurai az államot mint megosztott tulajdont bírták. Innen a localis utasítás. A modern társasági állam polgárai az államot mint osztatlan közös tulajdont bíriák, idealis részekben, tehát arról csak mindnyájan együtt rendelkezhetnek. Innen az egyetemes utasítás. A souverain atomok mindent maguk nem végezhetnek, tehát meghatalmazottakat választanak és ezeket utasítják. A souverain atomok a középkorban kiváltságon alapuló particularis rendi alakzatokban tömörültek, viszont ma a jogegyenlőségen alapuló országos közönséget képeznek. Az első, vagyis az aristokratikus atomizmus, csak localis utasítás által érvényesülhetett. Az utóbbi, vagyis a demokratikus atomizmus, csak egyetemes országos utasításban érvényesülhet. Utasításra vezet minden politikai atomizmus, csak a módra nézve van különbség. Ezen consequentiát némelyek vonják is, midőn a parlament által hozott határozatok érvényéhez a polgárok országos közönségének utólagos jóváhagyását követelik; mert az előleges utasítás és az utólagos jóváhagyás és visszautasítás joga csak gyakorlásának idejére nézve különbözik, de elvi alapjára és lényegére nézve ugyanaz.

A modern *társasági* államnak tehát lényegében fekszik az utasítás egyetemes alakja. De a ki a modern államot mint *nemzetállamot* értelmezi, annak el kell vetni föltétlenül az utasítás minden alakzatát. Az utasítás által (legyen az localis, vagy országosan egyetemes utasítás) alkothatunk atomisticus akarathalmazt, de sohasem személyesen egységes nemzeti akaratot.

Ennek megértése végett mindenekelőtt a nemzetállam eszméjével kell tisztában lennünk.

Érteni szokták nemzetállam alatt azon államot, melynek minden polgára tudja a nemzetnek, vagyis az államnak nyelvét, és melyben az államhatalom gyakorlásának minden nyilvánulása nemzeti, vagyis állami nyelven történik.

Hogy a nemzeti vagyis állami nyelv ily souverain érvénye a nemzetállamnak lényeges kelléke, azt senki a világon kétségbe nem vonhatja. De igen nagy tévedés az, midőn a legtöbben csak is a nyelvben látják a nemzetállamot. Épp oly lényeges kelléke a nemzetállamnak a nemzetszabadság; és pedig mint souverain szabadság, vagyis a nemzetnek állami rendelkezése önmaga fölött.

Ez kézzelfogható. Hogy a nemzetet államnak nevezhessük, szük-

séges, hogy a nemzet valósággal állam legyen, azaz: mind a három hatalmi ágban souverain önrendelkezéssel birjon, és ezen önrendelkezésre az összes polgárokból szervezve legyen. Százmillió ember, ki egy nyelvet beszél, de semmi politikai szabadsággal nem bír, hanem egy abszolút fejedelem által kormányoztatik, nem képez nemzeti állatot, hanem csak nemzeti társadalmat. Ha a nemzet souverain szabadsága beszél nemzeti nyelven, akkor van nemzetállam.

Ezt elfogadja mindenki, csak hogy rendszerint a nemzet szabadsága alatt egy atomisticus sokaság szabadságát értik, vagyis a polgárok politikai jogköreit a nemzet világtörténeti személyes egységében ethikailag (nem jogi személy!) összefoglalni nem tudják, s így mindazt, a mi ezen ethikai személyes egység szempontjából oly világos, mint a napfény, meg nem értik. Az atomizált sokaság politikai szabadsága csak társadalmi szabadság, és ha nemzeti nyelven gyakoroltatik, szabad nemzeti társadalom; de nem nemzetállam. A minnek kezdete és vége az egyén, az mindig társadalom. A minnek kezdete és vége az egyének egy magas souverain ethikai személyes egysége, az mindig állam. Franciaország csak nemzeti társadalom. Angolország nemzeti állam. Hazánkban a nemzetállam alatt szintén igen sokan csak nemzeti társadalmat értenek. Legyen magyar a társadalom is. De legyen a magyar nemzet igazi állam is; nem pedig pusztá souverain egyénhalmaz. Ezer év története hatalmasan fölépíté a magyar nemzetállatot. Éppen csak tiszta öntudatra kell azt hozni. Hisz egészen más az, ha valamit a polgárok atomisticus összesége tesz, és egészen más az, ha valamit a nemzet, mint a polgárok összeségében szervezett ethikai személyes egység tesz. Alig van egy államjogi probléma, melyet másképp ne kellene megoldani a szerint, a mint az előbbi vagy az utóbbi álláspontot foglaljuk el.

A nemzetállam a mondottakhoz képest az összes polgárokból az államhatalom gyakorlására parlamentileg, esküdtszékileg és önkormányzatilag a *nemzeti nyelven szervezett* ethikai személyes egység.

Ezen cikkben a nemzetnek imént említett hármas szervezete közül csak annak *parlamentari* szervezetével van dolgunk.

A nemzet csak akkor mondható államnak, ha valóban gyakorolja az állami önrendelkezést. Ezt képzelni sem lehet másképp, mint az összes polgárokból. A parlamentari szervezet tehát a nemzeti gondolat-és akaratprocessus szervezete az összes polgárokból.

Ez nem képviselő, hanem közvetlen nemzeti gondolat-és akarat-

fejlődés az összes polgárookban a parlament vezetése alatt. E szellemi processus állami elhatározássá csak a parlamentben érhetik meg, mert különben nem vezethetné azt a parlament, hanem ellenkezőleg, ha a parlament kezéből kivétnék a döntő hatalom, akkor a parlamentet vezetnék a többi polgárok. Az összes polgárok megszavaztatása a törvényjavaslatok fölött szellemi anarchia és nemzeti fölосzlás; de azért mégis az összes polgárok folytonosan activ tényezői a parlamenti szervezetnek a sajtó, a népgyűlés, a kérelem, szóval a közvélemény hatalma által.

A parlamenti szervezet útján az összes polgárookban folyó nemzeti gondolkodás a parlament két házában dől el, mint nemzeti határozat, de nem a választók megbízása és fölhatalmazása alapján, hanem mivel ezen szervezetnek, mint az összes polgárokat átkaroló nemzeti személyes egységnek természete hozza azt magával.

A választás nem azért van, hogy jogi fölhatalmazást adjunk a megválasztottnak, hanem a végből, hogy az összes polgárokat összekötő élő ethikai egységet képezzen a parlamenti szervezet, s a nemzeti gondolatfejlődés a választási harc által fölwillanyoztassék. Szóval a képviselőválasztás nem jogi ügylet, hanem ethikai életprocessus.

Minden utasítás legalább két személyt föltételez. Ámde a parlamenti szervezet személyes egység, t. i. a nemzet, mint állami személy. Tehát csak egy személy. Utasítás által a polgárok ezen személyes egységből kilépnek, és azt fölосzlatják.

A parlamenti szervezet lényege nem az, hogy a nemzet néhány száz polgárban közvetlenül activ államalany, a többiekben pedig csak ezek által közvetítve ilyen; mert ily módon a nemzet activ államalanyisága merő képzeleti léttel birna. Minden polgárban közvetlenül activ államalany a nemzet parlamentileg és mind a három hatalmi ágban; csak hogy nem az utasítás által lesz ilyen, mert az utasítás ugyan activvá teszi a polgárokat, de nem teszi azzá a polgárookban a nemzetet, mert ennek ethikai egységét, vagyis állami létét fölbontja.

A modern állam polgára épp oly közvetlen activ tényezője az államnak a parlamenti szervezetben, mint volt az athenei polgár a népgyűlésben. De míg az antik népgyűlés a polgároknak ezen állami közvetlenségét materialiter eszközlé (t. i. a népgyűlésben való materialis jelenlét által), addig a parlamenti szervezet ezt ethikailag eszközli, tehát tökéletesebben.

A parlament tehát nem azért van, mivel mindnyájan személye-

sen nem mehetünk országgyűlésre; és léteznie kellene, ha ilyen országos népgyűlés technikailag kivihető volna is. A parlamenti szervezet nem pótléka egy kivihetlen dolognak, hanem önálló elvvel bíró intézmény. A modern állam legrosszabb parlamentje is az emberiség politikai fejlődésében magasb fokon áll, mint a classicus állam legtökéleteseb népgyűlése.

Miután tehát az állam a parlamenti szervezet által (választás, sajtó, népgyűlés, kérelem által) az összes polgárokra nézve épp oly közvetlen életfolyam, mint volt az antik népgyűlésben, csakhogy más módon, t. i. ethikailag, ennél fogva a modern parlamenti szervezetet épp oly kevéssé lehet képviseletnek értelmezni, mint nem lehetett az antik népgyűlést. Az utóbbit nem, mert benne a polgárok materialis állami közvetlensége létezett; az előbbit nem, mert benne a polgárok ethikai állami közvetlensége létezik.*

Ha a modern parlamenti szervezet nem képez képviseletet, akkor természetesen utasításnak sincs abban helye, sem jogi, sem erkölcsi értelemben, sem localis, sem egyetemes alakban. A nemzetállamban a polgárok folytonosan activ tényezői a nemzeti gondolat- és akarat-processusnak, de nem utasítás által, hanem a sajtó, a népgyűlés és a kérelem által. Nemcsak a parlament, hanem a most említett tényezők mind együtt képezik a nemzet parlamenti szervezetét, melynek a parlament betetőzéséül szolgál. Ezen parlamenti szervezetnek az összes polgárok activ elemei (tehát nemcsak a parlament tagjai ilyenek). A polgárok azon mértékben activ elemei a parlamenti szervezetnek, a mennyi erkölcsi nyomatékkal szavuk bír. A parlamentarismus az erkölcsi hatalmak uralmának nagy nemzeti rendszere.

Ily erkölcsi rendszer csak a szabadság légkörében fejlődik. Minden polgárban függetlennek kell lenni a nemzeti gondolat- és akarat-processusnak, épp úgy a választókban, mint a képviselőkben. A nemzet a polgárokban vagy függetlenül gondolkodik, vagy egyáltalán nem gondolkodik. Mihelyt egyik ember utasítja a másikat egy bizonyos gondolat vagy akarat kifejezésére, már mindent betölt azok lelkében saját egyéni viszonyuk, s a nemzet üres hang lesz ajkaikon.

* A mai népgyűléseket jól meg kell különböztetni az antik souverain népgyűléstől. A mai népgyűlés az összes polgárok parlamenti szervezetének egyik eleme, honnan kérelmek terjesztetnek a parlament elé. Ellenben az antik népgyűlés az volt, a mi ma az összes parlamenti szervezet a parlamenttel együtt.

Minden polgárnak joga van arra, hogy bizalmatlankodjék polgártársa politikai nézetének czélszerűsége iránt, és ezt neki megmondhatja, nyilvánosan hirdetheti. A hol igazán van szabadság, ott megmondhatja ezt millió ember egy embernek, és egy ember millió embernek. Ily értelemben nyilváníthatja bizalmatlanságát a választó polgár a képviselő polgárnak; és viszont a képviselő polgár a választó polgárnak.

Csakhogy azon bizalmatlansági szavazatok, melyek hazánkban a katonatörvény alkalmából forgalomba jöttek, egészen más értelemmel bírnak. Bizalmatlanságnál sokkal többet jelentenek. Azt jelentik:

«A mandatumot én ruháztam rád, mert biztam benned, és egyet értettem veled. De most már nem bizom benned és nem értek egyet veled, tehát add vissza a mandatumot».

Az ily bizalmatlansági szavazat merő magánjog. Azon eszmén alapszik, hogy a mandatum a választók magánjoga; pusztá depositum a képviselő kezében, melyet vissza lehet követelni.

Ezzel szemközt hirdetjük a független nemzeti gondolatot minden polgárban, akár tagja a parlamentnek, akár nem. A képviselőnek joga épp oly ős eredeti nemzeti jog, mint a választónak joga. Miként a képviselő nem utasíthatja a választót arra nézve, hogy mily irányban folyjon ez be a sajtó vagy a kérelem útján a nemzeti gondolat és akaratprocessusra, épp úgy nem utasíthatja a választó a képviselőt a maga parlamenti jogainak bizonyos irányú gyakorlására.

A szócsőparlament a legrosszabb parlament; mert a gondolat világossága és ereje csak szabad tanácskozásból árad az összes polgárokra és ezekben a nemzetre.

Midőn az utasítást, mint magánjogi viszonyt, s így a nemzetállam eszméjével ellenkezőt, föltétlenül és minden alakzatában kárhözhatnunk kell, akkor, mint az eddig mondottakból is világos, nem esünk az ellenkező szélsőségbe, és éppen nem teszszük a polgárokat passiv népanyaggá, mely csak választ s aztán a mandatum lejártáig hallgat.

Az utóbbi nézet is magánjog, csakhogy másforma magánjogi tartalmat ad a mandatumnak. Az utasítás hivei a mandatumot föltételes és körlátolt magánjognak nézik. Ellenben azok, kik a választókat a választás után passivitásra kárhözhatják, a mandatumot körlátlan és föltétlen magánjognak tartják.

Ha a polgárok nem nyilvánítanak véleményöket a mandatum tartama alatt, a parlament csakhamar egy, a népelettől elszigetelt

bureaucraticus testületté lenne. Az angol alkotmány legszebb napjai ban a legnevezeteseb reformok a *kérelmezési jog* erelyes gyakorlásának művei. «A törvénytet ugyszólván csak keresztelni vitték a parlamentbe».

A bizalmatlansági szavazatok (mint általán az utasítás) az alsóbb osztályok túlsúlyára vezetnének az értelmiség fölött, a választók szűkebb látkörének uralmára a parlament szélesebb látköre fölött. Ezen hatás kikerülhetlen, ha a bizalmatlansági szavazatok állandó gyakorlatba jónak. A kik bizalmatlanságot szavaznak, azok a parlament fölött képzelik magukat, nem vezethetők, s így bennök a nemzeti gondolat megtisztulása lehetetlen. Ellenben a kik kérelemmel fordulnak a parlamenthez, azok elismerik azt, hogy a parlament őket vezetni van hivatva, szemök nyitva van a világosság befogadására. A kérelemben a parlamentből eredő világosság tér ismét vissza a parlamentbe, miután millió polgár elméjét és szívet átragyogta. A bizalmatlansági szavazat tele van dacz- és elbizakodottsággal, mely minden kapacitást kizár; a kérelem tele van azon jó magyar közmondás szellemével: «Szóából ért a magyar».

De azt felelik némelyek: «A kérelem megalázó. A nemzet nem kér, hanem követel».

Igaz. A nemzet nem kér; mert a nemzet az állam; és pedig úgy monarchiában, mint respublicában. Az állam a legfőbb hatalom, tehát nem kér.

De kérnek a polgárok, és pedig kérnek, mint a nemzet állami szervezetének elemei. Azon szervezetnek, melyhez minden polgár tartozik, souverain betetőzése: «A király a parlamentben». Midőn tehát kérelemmel járulnak a polgárok a parlament elé, akkor épp a nemzet méltóságának hódolnak. Valamint a parlament a polgárok nélkül nem képez nemzetet, úgy a polgárok is, ha kilépnek a parlamenti szervezetből, s föléje helyezkednek, nem képeznek többé állami értelemben nemzetet.

Ne is gondolja senki, hogy a kérelem hatalma gyöngébb, mint a bizalmatlansági szavazatoké. Mindig erősebb és állandóbb az a hatalom, mely mérsékelten gyakoroltatik. A vihar nem tud annyi életet elpusztítani, mint a mennyit a napfény támaszt.

Dr. Kuncz Ignác,
kir. akad. jogtanár.